

SİNAN PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da XVI. yüzyılın ortalarında inşa edilen külliye.

Beşiktaş'ta Barbaros Bulvarı ile Beşiktaş caddesinin birleştiği noktada yer alan külliye Mimar Sinan'ın eseri olup cami, medrese, mektep ve çifte hamamdan oluşmaktadır. Külliye'nin bânisi Kaptanıderyâ Sinan Paşa, külliye'nin inşası bitmeden ölmüş (960/1553) ve külliye onun ölümünden sonra tamamlanmıştır. Kitâbesinde bitiriliş tarihi 963 (1555-56) olarak verilmektedir. Sinan Paşa'nın büyük ihtimalle caminin yanında yapılmasını istediği türbe yapılamamış, vefatında Üsküdar Mihrimah Sultan Camii hazîresine gömülmüştür.

Cami. Edirne Üç Şerefeli Cami planının boyut ve oran farkları dışında tamamıyla tekrarlandığı camide Sinan'ın eski modelleri yeniden yorumlama çabası içinde olduğu görülmektedir. Sinan Paşa'nın külliye bitmeden ölmesi caminin devrin diğer yapılarına göre daha sade kalmasına yol açmıştır. Yapı dıştan bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla ile almaşık örgülü duvarlara sahiptir. Caminin çok sade olan girişi üzerinde sülüs hatla inşa kitâbesi yer almaktadır. Ortada büyük ve derin bir aynalı tonoz, yanlarda ikişer kubbe ile örtülü beş açıklıklı son cemaat yeri Hammer'e göre harime 1749'da eklenmiştir. Bu sırada caminin kuzey duvarı büyük taşıyıcı pâyeler olacak şekilde bırakılarak yıkılmış, son cemaat yerindeki kemerli açıklıklar örülerek kapatılmıştır. Bu bölüm ortada aynalı tonoz, iki yanda ikişer kubbeli birim ile örtülmüştür. Bunun önünde de üzeri meyilli çatı ile örtülü ikinci bir son cemaat yeri vardır. Enine gelişmiş dikdörtgen planlı harimi örten 12,60 m. genişliğindeki kubbe altı ayak üzerine oturtulmuş ve kubbeye geçişler pandantiflerle sağlanmıştır. Ayaklardan ikisi altıgen biçiminde olup doğu ve batıda serbest, kuzey ve güneyde duvar içindedir. Yan mekânlar ikişer kubbe ile örtülmüş, bu kubbelerle orta kubbe arasında kalan üçgen kısımlara birer küçük kubbe yerleştirilmiştir. Sinan Paşa Camii'nin pencere düzeni Edirne Üç Şerefeli Cami ile aynıdır. Ancak burada boyutların daha küçük tutulması iç mekânın Üç Şerefeli Cami'ye göre daha aydınlık olmasını sağlamıştır. Kubbe kasağına on iki pencere yerleştirilmiştir. Yapıda kible duvarında dördü yuvarlak olmak üzere on üç, sağda ve solda onar, kapı tarafında ise dokuz pencere bulunmaktadır. Caminin üstü mukarnaslı, alt kısmı madalyonlu, altı köşeli mermer mihrabının yanlarına geç dönemlerde kalem işleri ilâve edilmiştir. Sade mermerden minbere geometrik süsler yapılmış, ayrıca ahşap vaaz kürsüsünün altına sonradan mermer konulmuştur. Sağ tarafta yer alan tek şerefeli kurşun külâhlı minareye geçiş içeridendir. Şerefesinin korkulukları mukarnaslar ve kabartmalarla tezyin edilmiştir. İki kapılı avlunun ortasında yer alan yekpâre beyaz mermerden yapılmış dört sütunlu şadırvanın zarif bir saçağı bulunmaktadır. Su haznesinin dört yüzünde Reîsülküttâb Mehmed Sıhî Efendi'nin kitâbesi yer alır. Bu kitâbede de külliye'nin tarihi 963 (1555-56) olarak verilmektedir. Caminin batısında külliye'ye ait olan ve zaman içinde oluşan bir hazîre mevcuttur. Medrese. Mimar Sinan, Sinan Paşa Camii'nde ilk defa avlu revaklarının arkasına medrese odaları yerleştirmiştir. On iki odası bulunan medrese çeşitli dönemlerde onarımlar görmüş olup kiremit kaplı çatı ile örtülmüştür. Sonuçta revak düzeni değişmiş, medrese odalarının önü madenî bir doğrama ile kapatıldığı için yapı özgün durumunu yitirmiştir. Mektep. Hadîkatü'l-cevâmî'de caminin avlusunda bulunan 1051 (1641-42) tarihli mektebin Kösem Sultan tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Mektebin iç avlu ortasında yer alması söz konusu olmayacağına göre vaktiyle caminin bir de dış avlusu bulunduğu düşünülebilir. Külliye'de cami ve medresenin doğu yönünde Şeyh Neccârzâde Mustafa Rızâ Efendi Türbesi ve bir hazîre bulunmaktadır. Hamam. Külliye'yi oluşturan diğer yapılardan oldukça uzakta yer alan hamamın Sinan Paşa'nın ölümünden sonra bitirildiği kabul edilir.

Tezkiretü'l-bünyân'da, Beşiktaş'ta Sinan Paşa Hamamı adıyla kayıtlı olan yapı Beşiktaş caddesiyle Hayreddin İskelesi sokağının birleştiği yerde inşa edilmiştir. Beşiktaş deresinin altından geçtiği bir

köprünün yanında yapıldığı için Köprü Hamamı diye de adlandırılan hamam 1957 yılında Tophane-Beşiktaş yolu genişletilirken yıktırılmıştır. Çifte hamam olarak düzenlenmiş yapının kuzeyinde erkekler kısmı, güneyinde kadınlar kısmı yer almaktadır. Eski haritalarda külhanla birlikte 600 m² bir alana sahip olduğu görülen Sinan Paşa Hamamı, Sinan'ın 954'te (1547) Samatya'da yapmış olduğu Yâkub Ağa Hamamı'na boyut ve plan olarak benzemektedir.

Külliyeye çeşitli dönemlerde onarımlar görmüştür. XIX. yüzyılda cami iç mekânındaki kalem işleri yenilenmiş, 1936-1937 civarında Vakıflar İdaresi tarafından gerçekleştirilen onarımda kuzey girişinde bazı değişiklikler yapılmış, yine bu onarımda caminin kible duvarının doğu tarafına bitişik olarak yer alan ve tarihi belli olmayan meşruta yıktırılmıştır. 1972-1974'te avluda ve medrese odalarında restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiş, bu çalışmalar sırasında caminin seçmeci üslûpta yapılmış XIX. yüzyıla ait bezemeleri klasik üslûpta bir bezeme ile değiştirilmiştir.

Sinan Paşa Beşiktaş'ta bir de mescid inşa ettirmiş, ancak minberini Çömlekçizâde Mehmed Efendi'nin koydurduğu bu mescid günümüze ulaşmamıştır. Sinan Paşa'nın ayrıca sur içinde iki mescidi daha olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Fatih'ten şimdi üzerinde Vatan caddesi bulunan Bayrampaşa deresine inen yamaçtaki mahallelerden birinin içinde bulunuyordu. 1918 yangınında tamamen yok olan bu mescidin sadece baca biçiminde olan küçük minaresinin bir resmi Gurlitt'in eserinde bir çizgi resim olarak görülmektedir. Haliç kıyısında Ayakapı'da vaktiyle yer alan diğer mescid aslında son devir Bizans mimarisinin özelliklerini gösteren bir Bizans şapeli idi. Dış cephesindeki tuğla bezemelerinden dolayı Kızıl Mescid olarak da bilinen mescidin eski bir gravürü 1877'de basılan Paspatis'in Rumca kitabında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Hüseyin Ayyansarâyî, Hadîkatü'l-cevami': İstanbul Câmileri ve Diğer Dini-Sivil Mi'mârî Yapılar (haz. Ahmed Nezhî Galitekin), İstanbul 2001, s. 182, 183; Konyalı, İstanbul Âbideleri, s. 95-96; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, Ankara 1965, II, 11-12; Metin Sözen, Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul 1975, s. 173-175; Semavi Eyice, Son Devir Bizans Mimârisi, İstanbul 1980, s. 52-53; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul 1986, s. 217-218; a.mlf., Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri, Ankara 1988, s. 59; Ulya Vogt-Göknîl, Mimar Sinan, İstanbul 1987, s. 155; Aptullah Kuran, "Mimar Sinan'ın Camileri", Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri (nşr. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 200; Mehmet Nermi Haskan, İstanbul Hamamları, İstanbul 1995, s. 214-215; Doğan Kuban, "Sinan Paşa Külliyesi", Düünden Bugüne Beşiktaş (ed. Nuri Akbayar), İstanbul 1998, s. 171-173; a.mlf., "Sinan Paşa Külliyesi", DBİst.A, VII, 2-4; Enis Karakaya, "Sinan Paşa Mescidi", Düünden Bugüne Beşiktaş, s. 73; a.mlf., "Beşiktaş Sinan Paşa Hamamı", STAD, sy. 14 (1998), s. 18-20; Mübahat S. Kütükoğlu, XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Ankara 2000, s. 313; W. Müller-Wiener, İstanbul'un Tarihsel Topografyası (trc. Ülker Sayın), İstanbul 2001, s. 459.

Filiz Gündüz **cilt: 37, sayfa: 232-234**

AHMED PAŞA KÜLLİYESİ

XVI. yüzyılda İstanbul'da Topkapı'da inşa edilen cami, medrese, sıbyan mektebi, çeşme ve türbeden meydana gelen külliye.

Kanûnî Sultan Süleyman devrinde sadrazamlığa kadar yükselen Kara Ahmed Paşa tarafından yaptırılmasına başlanmış, ancak Hürrem Sultan ile kızı Mihrimah Sultan ve Rüstem Paşa'nın entrikaları sonunda Ahmed Paşa'nın 13 Zilkade 962'de (29 Eylül 1555) idam edilmesi üzerine inşaatı bir süre

durmuştur. Topkapı'nın iç tarafında medrese, sıbyan mektebi, çeşme ve türbeden ibaret bir külliye'nin merkezi olan Ahmed Paşa Camii Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Mevcut vakfiyesi 2 Ramazan 962 (21 Temmuz 1555) tarihlidir. Hadîkatü'l-cevâmi'de ise Rüstem Paşa'nın emri üzerine Ahmed Paşa'nın kethüdâsı Hüsrev Bey'in nezaretinde inşaatın devamına 22 Şâban 972'de (25 Mart 1565) tekrar başlanıp yedi yılda bitirildiği kaydedilmektedir. Rüstem Paşa 1561'de öldüğüne göre, Hadîkatü'l-cevâmi'deki bu rivayet doğru ise, inşaatın yeniden başlama tarihinin 1565 olmaması gerekir. Vakfiyeden öğrenildiğine göre, devletin çeşitli yerlerindeki evkaf gelirleri, İstanbul'un "münasip bir mahallesinde" yapılacak cami, sıbyan mektebi, on altı oda ve bir dersaneli medrese, on altı odalı zâviye, çeşitli müstemilâtı ile bir aşhane-imarete tahsis olunmuştu. Bugün Ahmed Paşa Külliyesi sadece cami, medrese, türbe ve sıbyan mektebinden ibaret olduğuna göre, vakfiyede bahsi geçen zâviye ile aşhane-imaretin ya hiç yapılamadığına veya külliye'nin çevresinde yapılmış iken zamanla yıkılıp ortadan kalktığına ihtimal vermek gerekir. Cami 1696'da bir tamir görmüştür. 1894 zelzelesinde kubbesi zarar görmüş ise de derhal tamir edilmiştir. Cümle kapısı üstündeki Tevfik imzalı celi hatla yazılmış âyetin altındaki 1314 (1896-97) tarihi bu tamire işaret eder. Son yıllarda, uzun süredir bakımsız halde olan caminin avlusunda ve çevresinde biraz temizlik yapılarak avlu duvarı yenilenmiştir.

Ahmed Paşa Camii, şehrin kara tarafındaki başlıca girişlerinden birinin hemen içinde ve bir tarafı meyilli yüksek bir arazide inşa edilmiştir. Sıbyan mektebi ile türbe, dış avlu duvarının uzağında ve cadde kenarındadır. Caminin iç avlusu aynı zamanda burayı üç taraftan saran medresenin de avlusudur. Böylece burada, Kadırga'daki Sokullu Mehmed Paşa Camii ile Edirnekapi'daki Mihrimah Sultan Camii'nde de rastlanan cami-medrese birleşiminin bir örneği ile daha karşılaşılmaktadır. Beş büyük kubbenin örttüğü son cemaat yerini takip eden esas cami mekânı dikdörtgen biçiminde olup sütunlara oturan bir altıgen orta kısmı meydana getirir. Bunun üstünde yer alan kubbe baskısı dört yarım kubbe ile karşılanmıştır.

Avluya göre caminin daha dar oluşuna bakılarak, E. Egli tarafından inanılması oldukça zor asılsız bir faraziye ortaya atılmıştır.

Buna göre Sinan, esas projesinde, burada Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camii'ne benzer bir eser yapmayı tasarlamışken, Ahmed Paşa'nın ölümü üzerine yanlardaki kanatları yapmaktan ve son cemaat yerini cami iç mekânına katmaktan vazgeçmiştir.

Caminin mermerden olan sütun başlıkları ile mahfil korkuluklarında ve mihrap ile minberinde güzel ve itinalı bir işçilik görülür. Bilhassa minber dantelâ gibi oyma tekniğinde işlenmiştir. Son cemaat yerinde dolap nişleri ile içeride âyetli pencere alınlıklarının da değerli İznik çinileri süsler. Vaaz kürsüsü ile cümle kapısı ve pencerelerin ahşap kanatları, XVI. yüzyıl geçmeli ahşap işçiliğinin güzel örnekleridir. Mahfillerin altlarındaki ahşap tavanlar, benzeri bugüne kadar pek az sayıda gelebilmiş renkli ve altın yaldızlı nakışlarla bezenmiştir.

Ahmed Paşa'nın altı köşeli bir plana göre, yine Mimar Sinan tarafından yapılan kubbeli türbesi temiz bir taş işçiliği ile meydana getirilmiş, güzel, nisbetli bir eserdir. Evvelce bir saçakla korunmuş, olan kapısı üstünde Kelime-i tevhid ve 966 (1558-59) tarihi vardır ki bu, türbenin Ahmed Paşa'nın ölümünden üç-dört yıl sonra mezar üzerine yapıldığını gösterir. İçinde yalnız Ahmed Paşa'nın sandukası bulunmaktadır. Daha önce etrafını çeviren hazîredeki bütün taşlar sökülüp kaldırılmış, yalnız bir iki taş ile Ahmed Paşa'nın zevcesi ve Yavuz Sultan Selim'in kızı Fatma Sultan'ın mezarı kalmıştır.

Külliye'nin diğer parçası olan sıbyan mektebi, türbenin az ötesinde kare planlı iki mekândan ibaret, üstü ahşap çatı ile örtülü kesme taş ve tuğladan yapılmış bir binadır. Külliye'nin Arpa Emîni sokağı tarafında bir hazîre daha vardır. Bu sokak üzerinde bulunan Ahmed Paşa Çeşmesi'nin ise dış yüzü tamamen tahrip edildiğinden sadece tuğladan yapılmış su haznesi kalmıştır. Ahmed Paşa'nın zevcesi Fatma Sultan'ın

da bu külliye'nin Yenibahçe tarafı yakınında, Ahmed Paşa Külliyesi vakfına bağlı, son yıllarda tamamen yenilenen küçük bir mescidi vardır.

BİBLİYOGRAFYA:

Ayvansarâyî, Hadîkatü'l-cevâmi', I, 141; C. Gurlitt, Die Baukunst Konstantinopels, Berlin 1907-12, s. 83; A. Gabriel, "Les mosquées de Constantinople", Syria, Paris 1926, s. 393; Halil Edhem [Eldem], Camilerimiz, İstanbul 1933, s. 58-59; İ. Hakkı Konyalı, Mimar Koca Sinan'ın Eserleri, İstanbul 1950, s. 10-31; E. Egli, Sinan, Erlenbach-Zürich 1954, s. 71-74; Nakkaş Sâi Mustafa Çelebi, Tezkiretü'l-ebniye (nşr. Rıfık Melül Meriç: Mimar Sinan Hayatı, Eseri I: Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler), Ankara 1965, s. 26, 34, 75, 95, 103; Şerefeddin Yaltkaya, "Kara Ahmed Paşa Vakfiyesi", VD, II (1942), s. 83-168; A. Saim Ülgen, "Topkapı'da Ahmet Paşa Heyeti", a.e., s. 169-171; Tahsin Öz, Tavanlarımız", Güzel Sanatlar Dergisi, V, İstanbul 1944, s. 29-49 (nakışlı tavanın resmi); R. Ekrem Koçu, "Ahmed Paşa Külliyesi", İst. A, I, 431-434.

Semavi Eyice cilt: 2, sayfa: 115-116

RÜSTEM PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da XVI. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen külliye.

Haliç yönünden şehrin kıyı silüetinde önemli bir yere sahip olan külliye, devrin sadrazamı ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın damadı Rüstem Paşa (ö. 968/1561) tarafından ikinci sadâreti döneminde 1555-1561 yılları arasında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye fevkanî olarak ele alınan cami, alatta yer alan tonozlu depolarla dükkânlar, çeşme ve iki handan meydana gelmektedir. Yapıldığı dönemde de yoğun bir ticaret bölgesi içinde yer alan caminin daha önce burada bulunan Hacı Halil Ağa Mescidi'nin yerinde çevredeki birçok binanın istimlak edilmesiyle inşa edildiği bilinmektedir.

Sinan'ın yaptığı camilerin plan gelişimi içinde önemli bir yere sahip olan ve merkezî plan denemeleri arasında sekiz destekli merkezî kubbeli şemanın ilk örneğini oluşturan cami enlemesine dikdörtgen bir harime sahiptir. Ortada ana kubbeyi taşıyan sekiz büyük ayağın kible ve giriş yönündeki dördü dikdörtgen planlı ve beden duvarlarına yapışık, diğer dört tanesi sekizgen planlı ve bağımsızdır. Bu ayaklar kemerlerle birbirine bağlanarak ana kubbenin oturtulduğu sekizgen alan oluşturulmuştur. Dört köşede kemerlerin arkasına sağır yarım kubbeler konulmuş, iki yanda dıştan ortası aynalı tonozlu, yanları kubbe ile örtülü (içten hepsi aynalı tonozlu) üçer birimle mekân enine genişletilmiştir. İçte mahfil şeklinde düzenlenen bu birimlerin altı dörder aynalı tonozlu olarak ele alınmıştır.

Rüstem Paşa Camii şehir içindeki konumu, fevkanî yapısı ve Sinan camileri içindeki yeri kadar olağan üstü çini süslemeleriyle de ünlüdür. Caminin iç ve son cemaat yeri duvarları ile ayak, payanda, pendentif gibi öğeleri döneminin desen ve teknik açıdan en gelişmiş ve en güzel İznik çinileriyle kaplanmıştır. Yarım kubbe ve tonozların içleri sıvalı ve üzerleri kalem işi bezemelidir. Bu kısımların özgün bezemeleri XIX. yüzyılda kaldırılmış, yerlerine klasik dönem üslûbu ile bağdaşmayan süslemeler yapılmıştır. Son cemaat yerinde caminin ana giriş kapısının iki yanında büyük çini panolar yer alır. Bunlardan daha iyi korunmuş durumda olan soldaki pano, lâcivert zemin üzerine stilize edilmiş natüralist bir üslûpla düzenlenmiş "doğa yorumu" ile klasik dönem çini süsleme sanatının en güzel örnekleri arasındadır. Son cemaat yeri çinileri yangın, deprem, bozulma ve hırsızlıktan en çok zarar görenlerdir. Caminin kuzeyinde yer alan yüksek avluya platformun dört tarafına yerleştirilmiş kapalı merdivenlerle çıkılır. Merdivenlerden ikisi camiye üç taraftan çevreleyen avlunun kuzey köşelerinde,

diğer ikisi caminin yanlarındadır. Avlunun ön bölümüne bağlanan köşe merdivenlerinin üstünde görevliler için ayrılmış odalar bulunur. Caminin doğu ve batı kapılarının yanında bulunan yan merdivenler bir kat daha yükselerek üst kattaki mahfillere çıkma imkânı sağlar. Avlunun büyük bir kısmını örten ahşap çatı, mukarnas başlıklı altı adet sütunun taşıdığı beş kubbeli son cemaat yerini üç yönden çevrelemektedir. Caminin kesme taştan çokgen gövdeli, tek şerefeli ve kurşun külâhlı minaresi kuzeybatı köşesinde yer almakta ve buraya batı yönünden bir kapı ile ulaşılmaktadır. Şadırvan, sokak kotunda Uzunçarşı caddesi üzerinde duvarlarla çevrilmiş kare bir avlunun içinde yer alır. Sekizgen planlı, üstü çatı ile örtülü süslemesiz bir yapıdır. Hazîresi, caminin Hasırcılar caddesi cephesinde sonradan yapılan dükkânların yanında bulunmaktadır. Rüstem Paşa Camii, 1660 tarihli büyük yangında ve Fâtih Camii'ni yıkan 1766 depreminde önemli ölçüde hasara uğramış, depremde çöken kubbesi ve minaresi daha sonra yenilenmiştir. Kubbe kasnağının barok üslûbundaki kıvrımlı saçağı, kubbe çevresindeki küçük payanda kemerleri, kible yönündeki bazı duvar ekleri ve düzensiz pencere oranları XVIII. yüzyıl, kubbe, yarım kubbe ve tonoz içlerinin kalem işi bezemeleriyle cami içindeki bazı yağlı boya süslemeler XIX. yüzyıl onarımına aittir.

1960-1961, 1964-1969 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tamir edilen yapı, 1992-1995 yıllarında esaslı bir onarım daha geçirmiştir. Bu son onarımda üst örtü sistemini koruyan kurşunların tamamı değiştirilmiş, kubbe ve tonoz içlerindeki XIX. yüzyıl süslemelerinin altında klasik karakterde kalem işi nakışlar bulunmuş ve aslına uygun biçimde yenilenmiştir. Ayrıca harç, sıva, boya, tezhip ve kalem işi bezeme ile çini konservasyonları yapılmış, alçı ve ahşap pencerelerle kündekârî ve sedef kakma kapılar, dolap kapakları, ahşap mahfil tavanları, mermer minber ve minberin ahşap külâhu temizlenerek onarılmıştır. Yol seviyesinde bulunan ve caminin harimi altında yer alan depo, kare kesitli sekiz pâyeye oturan ve on beş birimden oluşan çapraz tonozlarla, avlu altında bulunan iki depo ise paralel düzenlenmiş sivri kemerli tonozlarla örtülüdür. Kuzey yönünde avlu altında sivri kemerli açıklıklı, beşik tonozlu sekiz dükkân yer almaktadır. Bunların arasında ortada bir birim hazneli çeşme olarak düzenlenmiştir. Caminin Haliç yönünde yer alan hanların (Büyük ve Küçük Rüstem Paşa hanları veya Büyük Çukurhan ve Küçük Çukurhan) altta dışa açılan dükkânları bulunmaktadır. Taş ve tuğla almasıç örgülü cephelere sahip yapılar kötü müdahaleler görmüştür. Kareye yakın düzgün olmayan avluda zemin kat ve bodrum depo şeklinde kullanılmaktadır. Üst katlar ise dışarıya iki sıralı pencere ile açılan odalar olarak düzenlenmiş olup üzerleri kubbe veya tonozlarla örtülüdür.

BİBLİYOGRAFYA:

Konyalı, İstanbul Âbideleri, s. 91-94; J. Pervitiç (Pervititch), Sigorta Planı: İstanbul Eminönü Kazası-Tahtakale Mahallesi, İstanbul 1942, pafta 76 B 76 C; Mustafa Cezar, Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, İstanbul 1963, s. 346; Aptullah Kuran, Mimar Sinan, İstanbul 1986, s. 135-144; G. Goodwin, A History of Ottoman Architecture, New York 1987, s. 249-252; Beyhan Erçağ, "Rüstem Paşa Camii", V. Vakıf Haftası: 7-13 Aralık 1987, Ankara 1987, s. 85-86; a.mlf., "Rüstem Paşa Camisi Restorasyonu Üzerine Yapılan Gözlemlerdeki Önemli Eksikler", Yapı, sy. 163, İstanbul 1995, s. 46-47; a.mlf., "Rüstem Paşa Cami Restorasyonu", Tombak, sy. 23, İstanbul 1998, s. 59-62; Kemali Söylemezoglu, "İstanbul Rüstem Paşa Camii Son Cemaat Mahalli ve Avlusu Planlamasında Gözönünde Tutulan Faktörler Hakkında", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı (haz. Zeki Sönmez), İstanbul 1988, s. 259-267; Jale Erzen, Mimar Sinan Camii ve Külliyesi, Ankara 1991, s. 76; Doğan Kuban, İstanbul Yazıları (haz. Gülçin İpek), İstanbul 1998, s. 123-126; Walter B. Denny, "İstanbul Rüstem Paşa Camii Seramikleri", Sanat Dünyamız, sy. 8, İstanbul 1976, s. 29-34; Oktay Aslanapa, "Rüstempaşa Camii", a.e., sy. 18 (1980), s. 3-8; H. Koepf, "Osmanlı Kubbeli Camileri Üzerine Tipolojik Bir Deneme" (trc. Ayla Gülsen - Ömer Gülsen), Yapı, sy. 58 (1984), s. 19-48; Zeynep Ahunbay, "Rüstem Paşa Camisi Restorasyonu Üzerine Gözlemler", a.e., sy. 162 (1995), s. 30-32. **cilt: 35, sayfa: 291-292**

Z. Hale Tokay

EDİRNEKAPI CAMİİ ve KÜLLİYESİ

İstanbul Edirnekapı'da Mihrimah Sultan adına XVI. yüzyılda Mimar Sinan tarafından yapılan külliye.

Cami, medrese, bir çifte hamam, çok sayıda dükkândan meydana gelen bir çarşı (arasta), sıbyan mektebi, çeşme ve türbeden ibaret olup sur içindeki en yüksek yer olan Edirnekapı'nın iç tarafında hemen surların yakınında bulunmaktadır. İnşa tarihini veren bir kitâbesi olmadığından genellikle mimari özelliklerinden hareketle tarihlendirilmesine çalışılmıştır. Yapının, Kanûnî Sultan Süleyman'ın kızı olan Mihrimah Sultan için Mimar Sinan tarafından inşa edildiği çeşitli tezkirelerdeki kayıtlardan öğrenilmektedir. Caminin yerinde evvelce Aziz Ioannes veya Georgios adına bir kilise bulunduğu yolundaki iddia ise bir esasa dayanmaz.

İbrahim Hakkı Konyalı tarafından Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (Mükerrer Defter, nr. 635, vr. 2b) bulunan önemli bir kayıt caminin yapım tarihini aydınlatmaktadır. İstanbul Kadısı Mevlânâ Pervîz Efendi'ye yollanan bu hükümden anlaşıldığına göre sâbık sadrazam Kara Ahmed Paşa vakıflarının mütevellisi Edirnekapı yakınında bir cami yaptırmak üzere hazırlıklara girişmiş, ancak buna izin verilmeyip aynı yerde padişahın kızı için evvelce alınmış olan cami inşası izni 970 Zilhiccesinde (1563) teyit edilmiştir. Yine İ. H. Konyalı'nın 973 Ramazanına (1566) ait bir belgeden tesbit ettiğine göre (VGMA, Mükerrer Defter), Edirnekapı Camii'nin yapıldığı yerde bulunan ve istimlak edilerek yıktırılan çeşitli vakıflara ait dükkân ve evlerin bedellerinin ödenmesi hususunda bir hüküm yazılmıştır. Bunların arasında Ahmed Paşa'nın eşi Fatma Sultan'a ait dört ahşap dükkân da bulunuyordu. Bu duruma göre caminin inşası 973'te (1566) tamamlanmıştır. Aynı defterde (vr. 85-95) Edirnekapı Camii'nin 978 (1570-71) tarihli vakfiyesi de bulunmuştur. Bu vakfiyede, cami ve önündeki on yedi hücreli medrese, çevresinde altmış iki dükkânla bir ev, yanında bir bakkal dükkânının vakfedildiği belirtilmiştir. Aynı defterde Mihrimah Sultan'ın 965 (1557-58) tarihli bir vakfiyesi daha görülmüş olup (vr. 93-125) bunda kızı Ayşe Sultan için de para vakfedildiği kayıtlıdır. İ. H. Konyalı, ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen Mihrimah Sultan'ın babasından önce 1558'de öldüğünü yazdığı halde M. Cavit Baysun bunu 1578'e kadar çıkarır. Edirnekapı Camii'nin tarihlendirilmesi hususunda çok önemli kaynak olan bu vakfiyelerin ilmî esaslara göre yeniden incelenerek yayımlanması gereklidir. Konyalı'nın yayımladığı belge Kara Ahmed Paşa Camii'ne aitmiş gibi bir tesir uyandırırsa da bu belgede ondan "müteveffa" olarak bahsedilmiştir. Esasen Topkapı'daki camisi de 1555'te idamından önce yapılmıştı. Öyle anlaşılıyor ki Edirnekapı'da yapılmak istenen cami Ahmed Paşa'nın değil dul zevcesi ve I. Selim'in kızı Fatma Sultan'ındır. Nitekim bu hanım sultan daha sonra Topkapı civarında Yenibahçe'ye inen yamaçta küçük bir cami inşa ettirmiştir. Cami. Evliya Çelebi XVII. yüzyılda camiyi şöyle tarif eder: "Edirnekapısı'nın iç yüzünde bir âlî zemin üzerine mebnî bir câmî-i âlîdir, sâir selâtin camilerinin kasrı makamındadır. Süleyman Han, kızı namına inşa ettirerek cemî-i masârifi hazîne-i şâhânedan sarfolunmuştur. Mihrap ve minberi ve mahfili gayet musannadır; amma hünkâr mahfili yoktur ve taşra haremi serâpâ çınar ağaçlarıyla sâyedâr olmuştur. Dört tarafı medrese hücreleridir. Bir hamamı, bir çarşısı vardır, lâkin dârüzziyâfesi ve dârüşşifâsı yoktur. Minaresi bir tabakalı serâmed bir minaredir" (Seyahatnâme, I, 165). Eski İstanbul'un bir ucunda olmakla beraber bulunduğu yerin yüksekliği bakımından şehrin kara tarafından silüetine hâkim olan Edirnekapı Camii ile medresesi, Râşid Mehmed Efendi'ye göre 1131 (1718-19) tarihindeki bir zelzelede zarar görmüştür (Târih, V, 161). Hadîkatü'l-cevâmi'de ise, "Yüz sene evvel vâki zelzelelerden birinde minaresi rahneyâb olmakla on sekiz kademesi hedm ve mâadâsı

ile iktifa olunmuştur” denilmektedir. Böylece Evliya Çelebi'nin “serâmed” (uzun) dediği minare daha XVII. yüzyıl içinde kısalmış bulunuyordu.

Çok şiddetli olan 1766 zelzelesinde de cami ve külliyesinin binaları zarar görmüş olmalıdır. Minare gövdesinin ince oluşu, 1247'de (1831-32) yapılan tamirde yeniden inşa edilmiş olabileceği ihtimalini hatıra getirir. Edirnekapı Camii 1894 zelzelesinde tekrar büyük ölçüde tahribata uğramış, evvelce tamamlanan minaresi gövdesinin yarısına kadar yıkılmış, devrilen parçalar son cemaat yerinin kubbelerinin üstüne düşerek bunların bir kısmının çökmesine yol açmış, camide de çatlamlar olmuştur. Vakıflar İdaresi tarafından girilen tamir çalışmaları 1910-1912 yıllarına kadar sürmüştür. İ. Hakkı Konyalı, ilk keşifte tamir için 20.000 altın liralık bir tahsisat ayrıldığını bildirir. Cami Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1956 yılından itibaren onarılmış, bundan sonra da medreseleri ele alınarak restore edilmiştir.

Edirnekapı Camii'nin 57 İ 21.50 m. ölçülerinde dikdörtgen biçimindeki büyük avlusu, üç taraftan önleri revaklı medrese hücreleriyle çevrilidir. Fakat evvelce son cemaat yerinin önünde Üsküdar'da İskele, Tophane'de Kılıç Ali Paşa camilerinde olduğu gibi kalabalık cemaati korumak için yapılmış sundurmalar tamirlerde bütünüyle kaldırılmış, ayrıca yan cephelere bitişik sundurmalar da sökülmüştür. Avlunun ortasında, on altı sütuna dayanan bir saçağın örttüğü mermer havuzlu şadırvan bulunur. Son cemaat yeri kubbeli yedi bölüm halindedir. Bunların revak kemerlerinin ikisi granit, diğerleri ise mermer sütunlarla desteklenmiştir.

Cami harimi dikdörtgen bir plana sahiptir. Ancak ortadaki ana namaz mekânı, iki yanlardaki kanatlardan her bir tarafta ikişer sütunla ayrılmıştır. Kubbeli üçer bölüm halinde olan bu yan kanatlar alçak olduğundan dört büyük kemerle desteklenen 20,25 m. çapındaki ana kubbe bütün binanın hâkim unsuru olmuştur. Gerek kubbe kasnağında sıralananlar, gerekse büyük kemerlerin iç dolgularındaki üç dizi halindeki pencereler harimin bol ışıkla aydınlanmasını sağlar. Kubbenin baskısını karşılayan dört kemer köşelerde ağırlık kuleleriyle desteklenmiştir. Yan kanatların içlerindeki mahfeller ise sütunlara oturan kemerler üzerinde bulunur. Kible cephesi dışarıdan takviye duvarı ve payandalarla desteklenmiştir. Edirnekapı Camii plan bakımından Eyüp'teki Zal Mahmud Paşa Camii ile benzerlik göstermektedir.

Camide oymalı güzel bir mermer minber vardır. Fakat iç süslemede çini kullanıldığına dair bir iz görülmediğinden evvelce çinilerle süslenmiş olduğu yolundaki söylentinin bir dayanağı yoktur. Kible duvarı pencerelerinde mevcut renkli camlı alçı pencereler caminin ilk yapısına ait kabul edilmektedir.

Minare, kürsünün üstündeki pabuç kısmında açıkça görüldüğü gibi aslında daha kalın gövdeli iken sonra ince olarak yapılmış, bu da 1894'te yıkılınca pabuca kadar indirilip esas ölçüsüne uygun olarak yeniden inşası gerekirken XIX. yüzyıl minareleri gibi ince olarak tamamlanmıştır. Fakat şerefe altı çıkmaları XVI. yüzyıl üslûbunda işlenmiştir ki bu bir restorasyon hatasıdır.

Medrese. Bazılarına göre medrese caminin inşaatı bittikten sonra yapılmış, bu yüzden de surlara komşu olan tarafı tam simetrik olmayıp yamuk bir biçim almıştır. Ancak bu görüşe katılmak zordur. Çünkü medreseye daha 976 Zilkadesinde (1569) müderris tayin edildiğine göre bu tarihte faaliyete geçmiş demektir. Medresenin önündeki kubbeli revaklar avluyu üç taraftan sarmakla beraber bunlardan yalnız yanlardaki ikisinin gerilerinde kubbeli hücreler vardır. Bir tarafta on iki, diğer tarafta on hücre sıralanır. Sağdaki hücrelerin arkasında ise helâlar yer alır. Medresenin en mühim özelliği bir dersane bölümünün olmayışıdır. Böylece derslerin camide yapıldığı anlaşılır. Vakfiyede medrese odaları on yedi olarak kayıtlıdır. Bugün bu sayı daha çok gibi görünmekteyse de hücrelerden ikisinin eyvan biçiminde avluya açık olduğu, diğer ikisinin giriş dehlizleri yanında bulunduğu, birinin de üçgen şeklinde ve kullanışsız olduğu düşünülecek olursa sayı vakfiyeye uyar. Rûmî 20 Ağustos 1330'da (2 Eylül 1914) yirmi hücreli

ve “kadro harici” olarak kaydedilen medresenin her odasında iki öğrencinin barındırılmasının mümkün olduğuna işaret edilir.

Ancak bu belgede binanın bazı eksikleri olduğundan etrafında bulunan boş arazide yeni bir medrese yapılması teklif edilmiştir. 22 Kânunuevvel 1334 (1918) tarihli bir notta ise içinde yangın felâketzedelerinin barındıklarına işaret edilir. Kâzım İsmail Gürkan, kaynağını ve tarihini vermeden medresenin bir ara hastahane olarak da kullanıldığını bildirir (Gureba Hastanesi Tarihçesi, s. 3).

Sıbyan Mektebi. Türbenin bitişiğinde yapılmıştır. Ortada kubbeli bir mekânı, bunun yanında kemerle ayrılmış aynalı tonozlu bir başka mekânı vardır. Esas derslik bölümü ise kubbeli kısımdan kapı ile geçilen ocaklı ve üstü aynalı tonozla örtülü bir mekândır. Uzun yıllar harap durumda kalan bu sıbyan mektebi 1960’larda tamir edilerek yok olmaktan kurtarılmıştır. İ. Hakkı Konyalı sokak tarafındaki duvar üstünde, “Yaptı Mihrimah Sultan/Mekteb-i ibtidâ-i sıbyan” şeklinde bir yazı gördüğünü bildirir. Ancak bu yazı geç bir döneme ait olmalıdır. İstanbul sıbyan mekteplerinin 1925’e doğru yazıldığı anlaşılan listesinde arsa haline gelmiş olanların da zikredildiği halde bu mektebin bulunmayışı şaşırtıcıdır.

Çarşı. Vakfiyede de bahsi geçen dükkânlar külliyein çarşısını meydana getirmekteydi. Sayıları bu belgede altmış iki olarak gösterilen dükkânların büyük bir kısmı bugün ortadan kaldırılmış, pek azı ise caminin arka tarafında kalmıştır.

Türbe. Sıbyan mektebinin bitişiğinde dikdörtgen planlı 16,60 m. kadar uzunlukta evvelce üstü ahşap çatı ile örtülü olan bir türbe bulunmaktadır. Burada Mihrimah Sultan’ın kızı Ayşe Sultan’ın kocası Ahmed Paşa ile diğer ailesi mensuplarının kabirleri vardır. Tezkiretü’l-ebniye’den öğrenildiğine göre Ahmed Paşa Türbesi de Mimar Sinan’ın yapısıdır. Son yıllara gelinceye kadar çok harap durumda olan türbe sıbyan mektebiyle beraber tamir edilmiş, ancak üstü kapatılmadığından dört duvar halinde kalmıştır.

Hamam. Ahmed Refik tarafından yayımlanan, İstanbul kadısına gönderilmiş 11 Muharrem 973 (7 Ağustos 1565) tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre Edirnekapı Camii yapıldığında kible tarafında bir de çifte hamam inşa edilmiştir. Külliyeeye ait önemli yapılardan biri olan bu hamam günümüzde Edirnekapı’ya ulaşan ana caddenin kenarındadır. Daha 1917’de kullanılmadığı bilinen ve bir süre çok harap durumda kaldıktan sonra soyunma yerleri iplik fabrikasına dönüştürülen, 1960’lı yıllarda sahibi tarafından tamir edilerek yeniden işletmeye açılan hamam birbirine bitişiktir. Her ikisi de aynı plana göre inşa edilmiştir. Kare biçimli soyunma yerlerini aynalı tonozlu ve oldukça ufak ılıklik kısımları takip eder. Sıcaklık her iki kısımda da dört eyvan şemasına göre yapılmıştır. Arka tarafında tuğladan yüksek bir külhan bacası yer alır. Günümüzdeki dış görünüşü bakımından Edirnekapı Hamamı Sinan yapılarının üslûbuna pek uygun olarak restore edilmemiştir.

Glück’e göre soyunma yeri olan büyük çifte mekânların esasında kubbeli olması gerekir. Bir zelzelede yıkıldığı düşünülen bu kubbelerin yerlerini halen ahşap çatılar kapatmaktadır.

Edirnekapı Camii, Mimar Sinan’ın tek kubbeli camiler tipinde meydana getirdiği en büyük mimari eserdir. Caminin bir medrese ile birleştirilmesi ve yanlardaki kanatlar gibi yenilikler bu sade ve basit görünen tipi zenginleştirmiştir. Külliyein unsurlarının düzenlenişi de dikkat çekicidir. Fakat Edirnekapı Camii’nin en önemli özelliği, mimarisinin tasarlanmasındaki farklılıklar yanında yapıldığı yerin seçiminde görülür.

BİBLİYOGRAFYA:

VGMA, Mükerrer Defter, nr. 635, vr. 2b; Sâî, Tezkiretü'l-ebniye, s. 24, 33, 46, 74, 94, 104; Evliya Çelebi, Seyahatnâme, I, 165; Râşid, Târih, V, 161; Ayvansarâyî, Hadikatü'l-cevâmi', I, 24; a.mlf., Camilerimiz Ansiklopedisi: Hadikatü'l-Cevâmi' (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 56-57; C. Gurlitt, Die Baukunst Konstantinopels, Berlin 1909-12, s. 89; H. Glück, Probleme des Wölbungsbaues I: Die Bâder Konstantinopels, Wien 1921, s. 71-74, 157; Halil Edhem [Eldem], Camilerimiz, İstanbul 1932, s. 60-61; Ahmed Refik [Altınay], On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591), İstanbul 1935, s. 22; Konyalı, İstanbul Âbideleri, s. 70-72; a.mlf., Mimar Koca Sinan'ın Eserleri, s. 160-166; K. Ahmet Aru, Türk Hamamları Etüdü, İstanbul 1949, s. 89; E. Egli, Sinan, Der Baumeister der Osmanischer Glanzzeit, Stuttgart 1954, s. 61-63; Kâzım İsmail Gürkan, Gureba Hastanesi Tarihesi, İstanbul, ts., s. 3; W. Müller-Wiener, Bildlexikon zur Topographie Istanbuls, Tübingen 1977, s. 441-443; Aptullah Kuran, Mimar Sinan, İstanbul 1986, s. 123-128, 343, 395; Fâtih Câmileri (haz. Fâtih Müftülügü), İstanbul 1991, s. 165-167; A. Gabriel, "Les mosquées de Constantinople", Syria, VII, Paris 1926, s. 387-388; Mübahat S. Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", TED, sy. 7-8 (1977), s. 355-356; a.mlf., "Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", İTED, VII/1-2 (1978), s. 148; M. Cavid Baysun, "Mihr-ü-mâh Sultan", İA, VIII, 307-308; S. Turgud Aktansel, "Ahmed Paşa Türbesi", İst.A, I, 440.

Semavi Eyice cilt: 10, sayfa: 446-448

MOLLA ÇELEBİ KÜLLİYESİ

İstanbul Fındıklı'da günümüze sadece camisi ulaşabilmiş XVI. yüzyıla ait külliye.

Kuruluşunda cami, mektep ve hamamdan meydana gelmiş olan külliye sonradan bir dârülhadis eklenmesi düşünülmüşse de gerçekleşmemiştir. Bânisi, kayınlıdesi divan şairi Hubbî Hatun'dan dolayı Hubbî Mollası veya Molla Çelebi olarak da tanınan Anadolu kazaskeri Mehmed Vüsûlî Efendi'dir. Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan (nr. 624) 992 (1584) tarihli vakfiyesiyle eserleri hakkında bilgi veren tezkirelerdeki kayıtlardan anlaşıldığına göre cami ve hamam Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Caminin batısında yer alan külliye'nin hamamı 1957'de yol genişletme çalışmaları sırasında ortadan kaldırılmış, son cemaat yerinin önünde Sadrazam Koca Yûsuf Paşa'nın 1201'de (1786-87) yaptırdığı sebil de yerinden sökülerek biraz ilerideki Kabataş İskelesi önüne monte edilmiştir. Hamam kitâbesinin kaynaklardaki metninde yer alan bir kelimenin farklı imlâsından (hamamın-hamamını) dolayı ebced hesabı ile ayrı tarihler çıkarılsa da, "Görenler ol makâm-ı dil-küşânın dedi târihin / Leb-i deryâda seyrân eyle hammâmını monlânın" beyti 969 (1561-62) yılına vermektedir. Cami de bu tarihte veya hemen sonra tamamlanmış olmalıdır. Cami, Mimar Sinan'ın yalın bir denemesi olarak literatüre geçen ve Fındıklı Camii adıyla da bilinen yapı altı destekli camiler grubuna girmektedir. Ana kubbe kuzey yönü hariç beş yarım kubbe ile yanlara doğru genişletilmiş, mihrap önünde yer alan yarım kubbe ise diğerlerine oranla daha derin olduğundan mihrap bölümü dışarıya taşırılmıştır. Harime girişi sağlayan cümle kapısı mihrap ekseninde ve dıştan basık kemerli, içten dikdörtgen şeklinde mermer sövelidir. 11,80 m. çapındaki kubbeyi taşıyan altı pâyeden güneyde yer alan iki tanesi mihrap nişinin köşelerine yerleştirilmiştir. Doğu ve batıdaki pâyeler yarım sekizgen, kuzeyde yer alan iki pâyeye sekizgen kesitli olup serbest şekilde bulunmaktadır. Kuzeydeki iki pâyeye dışında diğerleri altıgen kasnaklı kubbeyi dıştan destekleyen, üzerleri küçük kubbelerle örtülü birer ağırlık kulesiyle yapının dışında son bulur. Eteğinde on yuvarlak kemerli pencere bulunan dıştan altıgen kasnaklı ana kubbe kuzey hariç beş yönde yarım kubbelerle yanlara doğru genişletilmiştir. Alt yapıdan yarım kubbelere geçişler pandantiflerle, mihrap yönündeki yarım kubbeye ise mukarnaslarla sağlanmıştır. Ayrıca kubbe eteğinde diğerlerinden farklı üç adet yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Bu bölümdeki oldukça sade alçı mihrap mukarnaslı bir yaşmağa sahiptir. İki yanında ise altlı üstlü pencerelerden başka dikdörtgen çerçevesiz, mermer söveli birer niş mevcuttur. Kuzeyde serbest olarak duran iki pâyeye ile kuzey duvarı arasında bir açıklık vardır. Bu bölüm iki yanda birer yarım tonoz, ortada ise pâyeleri birleştiren sivri kemerin diğer kemerlere göre daha geniş ele alınması ile kapatılmıştır. Kemer içini dolduran duvar yüzeyi revzenlidir.

Böylece yapı kuzeye doğru genişletilmiş ve bu bölüme altı üstlü ahşap mahfiller yerleştirilmiştir. Üst kat mahfiline geçiş, dışta son cemaat yerinde minare çıkışının simetrisi durumunda olan basık kemerli kapıdan sağlanmaktadır. Ayrıca içten geçişi bulunan minarenin basamaklarından mahfil seviyesinde ayrılan koridorun arkasından yine basık kemerli bir açıklıkla üst kat mahfiline ulaşılır. Caminin iç mekânında alt kat pencerelerinin üstleri, üst kat pencerelerinin çevresi, yarım kubbeler, kemerler, pandantifler ve ana kubbenin içi son yıllarda yenilenirken mavi, kırmızı, sarı, beyaz renkli bitkisel motifler süslü kalem işleriyle bezenmiştir. Camide mevcut ahşap minber XIX. yüzyıldan kalma olup kabarık bitkisel süslemeleri yaldızlı, diğer kısımlar yağlı boyalıdır. Son yıllarda yapılan vaaz kürsüsünün hiçbir özelliği yoktur. Mimar Sinan çağının bütün sadeliğini bünyesinde toplayan cümle kapısı iki renkli taşın alternatif biçimde kullanılması ile oluşan basık kemerli, mermer sövelidir. Silmelerle hareketlendirilmiş olan kapının dikdörtgen mermer alınlığı boş bırakılmış ve üste dikdörtgen açıklıklı bir pencere yerleştirilmiştir. Girişin iki yanındaki dikdörtgen pencerelerden alt kattakiler sivri hafifletme kemeri altında mermer sövelere sahiptir. Pencerelerin dış yanlarında birer mihrâbiye ile kesme taştan basık kemerli birer kapı yer almaktadır. Bunlardan batıdaki minareye geçişi, doğudaki yapının üst kat mahfiline çıkışı sağlamaktadır. Caminin ana külesinden yanlara doğru taşan son cemaat yerinin iki köşesindeki sivri kemerli açıklıklardan batıdaki hazîreye, doğudaki bahçeye açılmaktadır. Yapının diğer cephelerinde sivri boşaltma kemeri altında dikdörtgen şeklinde mermer söveli, demir şebekeli alt kat pencerelerinin üzerinde sivri kemerli ikinci kat pencereleri yer almaktadır. Caminin kuzeybatı köşesinde bulunan kare kaideli, silindirik gövdeli minare geç dönemlerde yenilenmiştir.

Külâh altında ve şerefe korkuluk levhalarında süslemeleri olan minarenin şerefe formu da barok düzene sahiptir. Minareye dıştan son cemaat yerindeki basık kemerli kapı, içten ise aynı doğrultudaki bir başka kapı ile çıkılmaktadır. 10 Ekim 1723, 6 Kasım 1724 ve 1 Mart 1823 tarihlerinde çıkan yangınlarda cami ve hamamın tahrip olduğu, 1843 yılında caminin tekrar yangın geçirdiği bilinmektedir. XVIII. yüzyıl içinde Tuğracı (Nişancı) Ömer Ağa camiyi, I. Abdülhamid ise (1789) cami, hamam ve çeşmeyi tamir ettirmiştir. 1 Mart 1823 tarihindeki yangından sonra cami yeniden onarılmış, bu arada mahfil yenilenmiştir. Eski resimlerden, 1843 yangınının ardından beş bölümlü son cemaat yerinin dik meyilli, düz atkılı ahşap sundurma şeklinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1958'de yapılan restorasyonda camide aslına uygun olmayan yerler düzeltilerek son cemaat yerindeki ahşap sundurma kaldırılmış, sekizgen kaideler üzerine oturan, baklavalı başlıklara sahip altı adet mermer sütunun üstü beş kubbe ile örtülmüş ve sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Sütun başlıklarının dış yüzeylerinde birer rozet ve çin bulutuna benzer kıvrık hatlı bir süsleme görülmektedir. Ortada girişin önünde yer alan kubbeli birim sekizgen kasnaklı olup diğerlerine göre biraz daha yüksek tutularak cephe monotonluktan kurtarılmıştır. Günümüzde içleri beyaz boyalı olan son cemaat yeri kubbelerinin 1958 yılındaki yeni inşasında kalem işiyle tezyin edildiği bilinmektedir. Kütüphane. 1296 (1879) tarihli Devlet Salnâmesi'nden ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde Molla Çelebi Kütüphanesi fihristindeki bilgilerden anlaşıldığına göre çeşitli kişiler tarafından vakfedilen kitaplarla cami içerisinde bir kütüphane kurulmuştur. 144 adet kitabın bulunduğu kütüphaneye ait fihristte yer alan bir notta Fındıklı Camii içinde Reîsülküttâb Abdullahzâde'nin, Molla Mehmed Çelebi Efendi'nin ve Şeyhülislâm Hâmid Efendi gibi zevatın vakfettiği kitapların Kılıç Ali Paşa Medresesi içindeki kütüphaneden Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledildiği belirtilmektedir (Orhonlu, VII/10 [1954], s. 68). Molla Çelebi Camii'nde mevcut kitapların ne zaman Kılıç Ali Paşa Medresesi'ne taşındığı ise bilinmemektedir.

Hazîre. Caminin batısında yer alan dikdörtgen hazîre, İskele sokağına bakan duvarla deniz tarafındaki kitâbelerinden anlaşıldığına göre batı ve güney yönlerinden 1132'de (1720) rûznâmçe-i evvel Hüseyin Paşazâde Hacı Mehmed Bey tarafından inşa ettirilen parmaklıklı bir duvarla sınırlandırılmıştır. Batı yönünde altı küçük dikdörtgen ve bir sivri kemerli açıklık mevcuttur. Burası iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, sivri kemerli pencereden yapının dış duvarına atılan, yarıya kadar demir şebeke ile kapatılmış diğer sivri bir kemerle son bulmaktadır. Kare planlı ikinci bölüm kuzeyde bir kemer, batıda iki pencere ve doğuda bir pencere ile toplam dört açıklığa sahiptir. Hazîrede günümüze ulaşabilen on dokuz mezar vardır. Halen mevcut en eski mezar 1121 (1709) tarihli olup Şeyhülislâm Sadreddinzâde Sâdık Mehmed Efendi'ye aittir. Bazı kayıtlara göre XVI. yüzyıldan itibaren hazîredeki en eski defin, 958'de (1551) vefat ederek buraya gömülen Emîr Hüseyin Çelebi'yle ilgili ise de mezar taşı kaybolmuştur.

Hamam. Eskiden İstanbul'un en işlek çifte hamamlarından biri olan yapının soyunmalık bölümleri kâgir duvarlı ve sakıflı, sıcaklık bölümleri ise üç eyvan şemasına sahipti. Planı itibariyle Ayasofya'nın karşısındaki Haseki Hamamı'na benzeyen yapının yıkımından kısa bir süre önce sıcaklıkları birleştirilmiş, erkekler kısmının helâları ile kadınlar kısmının soyunmalığı ortadan kaldırılmış ve tek hamama dönüştürülerek klasik hüviyetini yitirmişti. 1957'deki yıkımdan günümüze kadar gelebilen iki parça kitâbenin sağ bölümü, Çarşıkapı'da İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından kullanılan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin medresesi avlusundadır. Yüksel Yoldaş Demircanlı ve Mehmet Nermi Haskan sol parçasının Topkapı Sarayı Müzesi'nde olduğunu bildirmişlerse de (İstanbul Mimarisi İçin Kaynak, s. 391; İstanbul Hamamları, s. 142) bu parça müzede bulunmamıştır. Hamamın üç mermer kurnası halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin şeref salonunda yer almaktadır. Hüseyin Ayvansarâyî ve Dâvutpaşalı Mehmed Râif külliyyede bir de sıbyan mektebinin varlığından bahsetmişlerdir. Bu hamamın cadde üzerindeki soyunma yeri, XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarının sivri hafifletme kemeri altında mermer sövelere sahiptir. Pencerelelerin dış yanlarında birer mihrâbiye ile kesme taştan basık kemerli birer kapı yer almaktadır. Bunlardan batıdaki minareye geçişi, doğudaki yapının üst kat mahfiline çıkışı sağlamaktadır. Caminin ana kütesinden yanlara doğru taşan son cemaat yerinin iki köşesindeki sivri kemerli açıklıklardan batıdaki hazîreye, doğudaki bahçeye açılmaktadır. Yapının diğer cephelerinde sivri boşaltma kemeri altında dikdörtgen şeklinde mermer söveli, demir şebekeli alt kat pencerelerinin üzerinde sivri kemerli ikinci kat pencereleri yer almaktadır. Caminin kuzeybatı köşesinde bulunan kare kaideli, silindir gövdeli minare geç dönemlerde yenilenmiştir. Külâh altında ve şerefe korkuluk levhalarında süslemeleri olan minarenin şerefe formu da barok düzene sahiptir. Minareye dıştan son cemaat yerindeki basık kemerli kapı, içten ise aynı doğrultudaki bir başka kapı ile çıkılmaktadır. 10 Ekim 1723, 6 Kasım 1724 ve 1 Mart 1823 tarihlerinde çıkan yangınlarda cami ve hamamın tahrip olduğu, 1843 yılında caminin tekrar yangın geçirdiği bilinmektedir. XVIII. yüzyıl içinde Tuğracı (Nişancı) Ömer Ağa camiyi, I. Abdülhamid ise (1789) cami, hamam ve çeşmeyi tamir ettirmiştir. 1 Mart 1823 tarihindeki yangından sonra cami yeniden onarılmış, bu arada mahfil yenilenmiştir. Eski resimlerden, 1843 yangınının ardından beş bölümlü son cemaat yerinin dik meyilli, düz atkılı ahşap sundurma şeklinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1958'de yapılan restorasyonda camide aslına uygun olmayan yerler düzeltilerek son cemaat yerindeki ahşap sundurma kaldırılmış, sekizgen kaideler üzerine oturan, baklavalı başlıklara sahip altı adet mermer sütunun üstü beş kubbe ile örtülmüş ve sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Sütun başlıklarının dış yüzeylerinde birer rozet ve çin bulutuna benzer kıvrık hatlı bir süsleme görülmektedir. Ortada girişin önünde yer alan kubbeli birim sekizgen kasnaklı olup diğerlerine göre biraz daha yüksek tutularak cephe monotonluktan kurtarılmıştır. Günümüzde içleri beyaz boyalı olan son cemaat yeri kubbelerinin 1958 yılındaki yeni inşasında kalem işiyle tezyin edildiği bilinmektedir.

Kütüphane. 1296 (1879) tarihli Devlet Salnâmesi'nden ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde Molla Çelebi Kütüphanesi fihristindeki bilgilerden anlaşıldığına göre çeşitli kişiler tarafından vakfedilen kitaplarla cami içerisinde bir kütüphane kurulmuştur. 144 adet kitabın bulunduğu kütüphaneye ait fihristte yer alan bir notta Fındıklı Camii içinde Reîsülküttâb Abdullahzâde'nin, Molla Mehmed Çelebi Efendi'nin ve Şeyhülislâm Hâmid Efendi gibi zevatın vakfettiği kitapların Kılıç Ali Paşa Medresesi içindeki kütüphaneden Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledildiği belirtilmektedir (Orhonlu, VII/10 [1954], s. 68). Molla Çelebi Camii'nde mevcut kitapların ne zaman Kılıç Ali Paşa Medresesi'ne taşındığı ise bilinmemektedir.

Hazîre. Caminin batısında yer alan dikdörtgen hazîre, İskele sokağına bakan duvarla deniz tarafındaki kitâbelerinden anlaşıldığına göre batı ve güney yönlerinden 1132'de (1720) rûznâmçe-i evvel Hüseyin Paşazâde Hacı Mehmed Bey tarafından inşa ettirilen parmaklıklı bir duvarla sınırlandırılmıştır. Batı yönünde altı küçük dikdörtgen ve bir sivri kemerli açıklık mevcuttur. Burası iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, sivri kemerli pencereden yapının dış duvarına atılan, yarıya kadar demir şebeke ile kapatılmış diğer sivri bir kemerle son bulmaktadır. Kare planlı ikinci bölüm kuzeyde bir kemer, batıda iki pencere ve doğuda bir pencere ile toplam dört açıklığa sahiptir. Hazîrede günümüze ulaşabilen on dokuz mezar vardır. Halen mevcut en eski mezar 1121 (1709) tarihli olup Şeyhülislâm Sadreddinzâde Sâdik Mehmed Efendi'ye aittir. Bazı kayıtlara göre XVI. yüzyıldan itibaren hazîredeki en eski defin, 958'de (1551) vefat ederek buraya gömülen Emîr Hüseyin Çelebi'yle ilgili ise de mezar taşı kaybolmuştur. Hamam. Eskiden İstanbul'un en işlek çifte hamamlarından biri olan yapının soyunmalık

bölmeleri kâgir duvarlı ve sakıflı, sıcaklık bölümleri ise üç eyvan şemasına sahiptir. Planı itibariyle Ayasofya'nın karşısındaki Haseki Hamamı'na benzeyen yapının yıkımından kısa bir süre önce sıcaklıkları birleştirilmiş, erkekler kısmının helâları ile kadınlar kısmının soyunmalığı ortadan kaldırılmış ve tek hamama dönüştürülerek klasik hüviyetini yitirmişti. 1957'deki yıkımdan günümüze kadar gelebilen iki parça kitâbenin sağ bölümü, Çarşıkapı'da İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından kullanılan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin medresesi avlusundadır. Yüksel Yoldaş Demircanlı ve Mehmet Nermi Haskan sol parçasının Topkapı Sarayı Müzesi'nde olduğunu bildirmişlerse de (İstanbul Mimarisi İçin Kaynak, s. 391; İstanbul Hamamları, s. 142) bu parça müzede bulunamamıştır. Hamamın üç mermer kurnası halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin şeref salonunda yer almaktadır. Hüseyin Ayvansarâyî ve Dâvutpaşalı Mehmed Râif külliyyede bir de sıbyan mektebinin varlığından bahsetmişlerdir. Bu hamamın cadde üzerindeki soyunma yeri, XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarının sivri hafifletme kemeri altında mermer sövelere sahiptir. Pencerelemin dış yanlarında birer mihrâbiye ile kesme taştan basık kemerli birer kapı yer almaktadır. Bunlardan batıdaki minareye geçişi, doğudaki yapının üst kat mahfiline çıkışı sağlamaktadır. Caminin ana küntlesinden yanlara doğru taşan son cemaat yerinin iki köşesindeki sivri kemerli açıklıklardan batıdaki hazîreye, doğudaki bahçeye açılmaktadır.

Yapının diğere cepheleminde sivri boşaltma kemeri altında dikdörtgen şeklinde mermer söveli, demir şebekeli alt kat pencerelerinin üzerinde sivri kemerli ikinci kat pencereleri yer almaktadır. Caminin kuzeybatı köşesinde bulunan kare kaideli, silindire gövdeli minare geç dönemlerde yenilenmiştir. Külâh altında ve şerefe korkuluk levhalarında süslemeleri olan minarenin şerefe formu da barok düzene sahiptir. Minareye dıştan son cemaat yerindeki basık kemerli kapı, içten ise aynı doğrultudaki bir başka kapı ile çıkılmaktadır. 10 Ekim 1723, 6 Kasım 1724 ve 1 Mart 1823 tarihlerinde çıkan yangınlarda cami ve hamamın tahrip olduğu, 1843 yılında caminin tekrar yangın geçirdiğı bilinmektedir. XVIII. yüzyıl içinde Tuğracı (Nişancı) Ömer Ağa camiyi, I. Abdülhamid ise (1789) cami, hamam ve çeşmeyi tamir ettirmiştir. 1 Mart 1823 tarihindeki yangından sonra cami yeniden onarılmış, bu arada mahfil yenilenmiştir. Eski resimlerden, 1843 yangınının ardından beş bölümlü son cemaat yerinin dik meyilli, düz atkılı ahşap sundurma şeklinde inşa edildiğı anlaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1958'de yapılan restorasyonda camide aslına uygun olmayan yerler düzeltilerek son cemaat yerindeki ahşap sundurma kaldırılmış, sekizgen kaideler üzerine oturan, baklavalı başlıklara sahip altı adet mermer sütunun üstü beş kubbe ile örtülmüş ve sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Sütun başlıklarının dış yüzeylerinde birer rozet ve çin bulutuna benzer kıvrık hatlı bir süsleme görülmektedir. Ortada girişin önünde yer alan kubbeli birim sekizgen kasnaklı olup diğereleminde göre biraz daha yüksek tutularak cephe monotonluktan kurtarılmıştır. Günümüzde içleri beyaz boyalı olan son cemaat yeri kubbelerinin 1958 yılındaki yeni inşasında kalem işiyle tezyin edildiğı bilinmektedir.

Kütüphane. 1296 (1879) tarihli Devlet Salnâmesi'nden ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde Molla Çelebi Kütüphanesi fihristindeki bilgilerden anlaşıldığına göre çeşitli kişiler tarafından vakfedilen kitaplarla cami içerisinde bir kütüphane kurulmuştur. 144 adet kitabın bulunduğu kütüphaneye ait fihristte yer alan bir notta Fındıklı Camii içinde Reîsülküttâb Abdullahzâde'nin, Molla Mehmed Çelebi Efendi'nin ve Şeyhülislâm Hâmid Efendi gibi zevatin vakfettiğı kitapların Kılıç Ali Paşa Medresesi içindeki kütüphaneden Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledildiğı belirtilmektedir (Orhonlu, VII/10 [1954], s. 68). Molla Çelebi Camii'nde mevcut kitapların ne zaman Kılıç Ali Paşa Medresesi'ne taşındığı ise bilinmemektedir.

Hazîre. Caminin batısında yer alan dikdörtgen hazîre, İskele sokağına bakan duvarla deniz tarafındaki kitâbelerinden anlaşıldığına göre batı ve güney yönlerinden 1132'de (1720) rûznâmçe-i evvel Hüseyin Paşazâde Hacı Mehmed Bey tarafından inşa ettirilen parmaklıklı bir duvarla sınırlandırılmıştır. Batı yönünde altı küçük dikdörtgen ve bir sivri kemerli açıklık mevcuttur. Burası iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, sivri kemerli pencereden yapının dış duvarına atılan, yarıya kadar demir şebeke ile kapatılmış diğere sivri bir kemerle son bulmaktadır. Kare planlı ikinci bölüm kuzeyde bir kemer, batıda iki pencere ve doğuda bir pencere ile toplam dört açıklığına sahiptir. Hazîrede günümüze ulaşabilen on dokuz mezar vardır. Halen mevcut en eski mezar 1121 (1709) tarihli olup Şeyhülislâm Sadreddinzâde Sâdik Mehmed Efendi'ye aittir. Bazı kayıtlara göre XVI. yüzyıldan itibaren hazîredeki en eski defin, 958'de (1551) vefat ederek buraya gömülen Emîr Hüseyin Çelebi'yle ilgili ise de mezar taşı kaybolmuştur. Hamam. Eskiden İstanbul'un en işlek çifte hamamlarından biri olan yapının soyunmalı

bölümleri kâgir duvarlı ve sakıflı, sıcaklık bölümleri ise üç eyvan şemasına sahipti. Planı itibariyle Ayasofya'nın karşısındaki Haseki Hamamı'na benzeyen yapının yıkımından kısa bir süre önce sıcaklıkları birleştirilmiş, erkekler kısmının helâları ile kadınlar kısmının soyunmalığı ortadan kaldırılmış ve tek hamama dönüştürülerek klasik hüviyetini yitirmişti. 1957'deki yıkımdan günümüze kadar gelebilen iki parça kitâbenin sağ bölümü, Çarşıkapı'da İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından kullanılan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin medresesi avlusundadır. Yüksel Yoldaş Demircanlı ve Mehmet Nermi Haskan sol parçasının Topkapı Sarayı Müzesi'nde olduğunu bildirmişlerse de (İstanbul Mimarisi İçin Kaynak, s. 391; İstanbul Hamamları, s. 142) bu parça müzede bulunamamıştır. Hamamın üç mermer kurnası halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin şeref salonunda yer almaktadır. Hüseyin Ayvansarâyî ve Dâvutpaşalı Mehmed Râif külliyyede bir de sıbyan mektebinin varlığından bahsetmişlerdir. Bu hamamın cadde üzerindeki soyunma yeri, XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarının sivri hafifletme kemeri altında mermer sövelere sahiptir. Pencerelelerin dış yanlarında birer mihrâbiye ile kesme taştan basık kemerli birer kapı yer almaktadır. Bunlardan batıdaki minareye geçişi, doğudaki yapının üst kat mahfiline çıkışı sağlamaktadır.

Caminin ana kütesinden yanlara doğru taşan son cemaat yerinin iki köşesindeki sivri kemerli açıklıklardan batıdaki hazîreye, doğudaki bahçeye açılmaktadır. Yapının diğer cephelelerinde sivri boşaltma kemeri altında dikdörtgen şeklinde mermer söveli, demir şebekeli alt kat pencerelerinin üzerinde sivri kemerli ikinci kat pencereleri yer almaktadır. Caminin kuzeybatı köşesinde bulunan kare kaideli, silindir gövdeli minare geç dönemlerde yenilenmiştir. Külâh altında ve şerefe korkuluk levhalarında süslemeleri olan minarenin şerefe formu da barok düzene sahiptir. Minareye dıştan son cemaat yerindeki basık kemerli kapı, içten ise aynı doğrultudaki bir başka kapı ile çıkılmaktadır.

10 Ekim 1723, 6 Kasım 1724 ve 1 Mart 1823 tarihlerinde çıkan yangınlarda cami ve hamamın tahrip olduğu, 1843 yılında caminin tekrar yangın geçirdiği bilinmektedir. XVIII. yüzyıl içinde Tuğracı (Nişancı) Ömer Ağa camiyi, I. Abdülhamid ise (1789) cami, hamam ve çeşmeyi tamir ettirmiştir. 1 Mart 1823 tarihindeki yangından sonra cami yeniden onarılmış, bu arada mahfil yenilenmiştir. Eski resimlerden, 1843 yangınının ardından beş bölümlü son cemaat yerinin dik meyilli, düz atkılı ahşap sundurma şeklinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1958'de yapılan restorasyonda camide aslına uygun olmayan yerler düzeltilerek son cemaat yerindeki ahşap sundurma kaldırılmış, sekizgen kaideler üzerine oturan, baklavalı başlıklara sahip altı adet mermer sütunun üstü beş kubbe ile örtülmüş ve sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Sütun başlıklarının dış yüzlelerinde birer rozet ve çin bulutuna benzer kıvrık hatlı bir süsleme görülmektedir. Ortada girişin önünde yer alan kubbeli birim sekizgen kasnaklı olup diğerlerine göre biraz daha yüksek tutularak cephe monotonluktan kurtarılmıştır. Günümüzde içleri beyaz boyalı olan son cemaat yeri kubbelerinin 1958 yılındaki yeni inşasında kalem işiyle tezyin edildiği bilinmektedir. Kütüphane. 1296 (1879) tarihli Devlet Salnâmesi'nden ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde Molla Çelebi Kütüphanesi fihristindeki bilgilerden anlaşıldığına göre çeşitli kişiler tarafından vakfedilen kitaplarla cami içerisinde bir kütüphane kurulmuştur. 144 adet kitabın bulunduğu kütüphaneye ait fihristte yer alan bir notta Fındıklı Camii içinde Reîsülküttâb Abdullazhâde'nin, Molla Mehmed Çelebi Efendi'nin ve Şeyhülislâm Hâmid Efendi gibi zevatın vakfettiği kitapların Kılıç Ali Paşa Medresesi içindeki kütüphaneden Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledildiği belirtilmektedir (Orhonlu, VII/10 [1954], s. 68). Molla Çelebi Camii'nde mevcut kitapların ne zaman Kılıç Ali Paşa Medresesi'ne taşındığı ise bilinmemektedir. Hazîre. Caminin batısında yer alan dikdörtgen hazîre, İskele sokağına bakan duvarla deniz tarafındaki kitâbelerinden anlaşıldığına göre batı ve güney yönlerinden 1132'de (1720) rûznâmçe-i evvel Hüseyin Paşazâde Hacı Mehmed Bey tarafından inşa ettirilen parmaklıklı bir duvarla sınırlandırılmıştır. Batı yönünde altı küçük dikdörtgen ve bir sivri kemerli açıklık mevcuttur. Burası iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, sivri kemerli pencereden yapının dış duvarına atılan, yarıya kadar demir şebeke ile kapatılmış diğer sivri bir kemerle son bulmaktadır. Kare planlı ikinci bölüm kuzeyde bir kemer, batıda iki pencere ve doğuda bir pencere ile toplam dört açıklığa sahiptir. Hazîrede günümüze ulaşabilen on dokuz mezar vardır. Halen mevcut en eski mezar 1121 (1709) tarihli olup Şeyhülislâm Sadreddinzâde Sâdık Mehmed Efendi'ye aittir. Bazı kayıtlara göre XVI. yüzyıldan itibaren hazîredeki en eski defin, 958'de (1551) vefat ederek buraya gömülen Emîr Hüseyin Çelebi'yle ilgili ise de mezar taşı kaybolmuştur. Hamam. Eskiden İstanbul'un en işlek çifte hamamlarından biri olan yapının soyunmalık bölümleri kâgir duvarlı ve sakıflı, sıcaklık bölümleri ise üç eyvan şemasına sahipti. Planı itibariyle Ayasofya'nın karşısındaki Haseki Hamamı'na benzeyen yapının yıkımından kısa bir süre önce sıcaklıkları birleştirilmiş, erkekler

kısımının helâları ile kadınlar kısmının soyunmalığı ortadan kaldırılmış ve tek hamama dönüştürülerek klasik hüviyetini yitirmişti. 1957'deki yıkımdan günümüze kadar gelebilen iki parça kitâbenin sağ bölümü, Çarşıkapı'da İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından kullanılan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin medresesi avlusundadır. Yüksel Yoldaş Demircanlı ve Mehmet Nermi Haskan sol parçasının Topkapı Sarayı Müzesi'nde olduğunu bildirmişlerse de (İstanbul Mimarisi İçin Kaynak, s. 391; İstanbul Hamamları, s. 142) bu parça müzede bulunamamıştır. Hamamın üç mermer kurnası halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin şeref salonunda yer almaktadır. Hüseyin Ayvansarâyî ve Dâvutpaşalı Mehmed Râif külliyyede bir de sıbyan mektebinin varlığından bahsetmişlerdir. Bu hamamın cadde üzerindeki soyunma yeri, XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarının sivil mimarisine uygun bir konak cephesi karakterine sahipti.

BİBLİYOGRAFYA:

Atâî, Zeyl-i Şekâik, s. 311-312; Evliya Çelebi, Seyahatnâme, I, 232, 233, 442, 445; Ayvansarâyî, Hadîkatü'l-cevâmi', II, 82-84; a.mlf., Mecmûa-i Tevârih (haz. Fahri Ç. Derin - Vâhid Çabuk), İstanbul 1985, s. 374; Mehmed Râif, Mir'ât-ı İstanbul, İstanbul 1314, s. 334-337; İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul 1938, s. 47; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, İstanbul 1945, II, 140-142; Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler", Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul 1963, I, 350-351, 369; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", a.e., İstanbul 1969, II, 51-53; Cahit Baltacı, XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1976, s. 212-213; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul 1986, s. 224; Aptullah Kuran, Mimar Sinan, İstanbul 1986, s. 113, 154, 288, 395; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, Ankara 1987, II, 24-25; Erünsal, Türk Kütüphaneleri Tarihi II, s. 52; Yüksel Yoldaş Demircanlı, İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, İstanbul 1989, s. 135-136, 391; Çelik Gülersoy, İstanbul II: Tophane, Fındıklı, Kabataş, Milano, ts., s. 112-113, 116; Mehmet Nermi Haskan, İstanbul Hamamları, İstanbul 1995, s. 142-144; W. Müller-Wiener, İstanbul'un Tarihsel Topografyası (trc. Ülker Sayın), İstanbul 1998, s. 413; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Beyoğlu'ndaki Camiler", Geçmişten Günümüze Beyoğlu, İstanbul 2004, I, 341-360; Cengiz Orhonlu, "Fındıklı Sementinin Tarihi Hakkında Bir Araştırma", TD, VII/10 (1954), s. 65-70; M. Baha Tanman, "Molla Çelebi Camii", DBİst.A, V, 483-484; Arzu İyanlar, "Molla Çelebi Hamamı", a.e., V, 484.

Arzu İyanlar
CİLT:30 SAYFA:243-245